

Герасименко Лариса Володимирівна, завідувач кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Однією з основних складових економічної системи країни є банківська система, без участі якої легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму неможливе. Банківська система є не лише посередником між учасниками легалізації незаконних доходів, а й самостійним учасником процесу легалізації. За даними Державної служби фінансового моніторингу України, найбільш активним суб'єктом первинного фінансового моніторингу є банківські установи, які надсилають близько 97 % повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Система протидії легалізації незаконних доходів у банківській сфері України ґрунтується на таких нормативно-правових актах:

- Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

- Законі України «Про банки і банківську діяльність»;

- Положенні про здійснення банками фінансового моніторингу (постанова Правління Національного банку України від 26 червня 2015 року № 417);

- інших нормативно-правових актах Президента України, Кабінету Міністрів України, Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України, а також міжнародні стандарти й рекомендації.

Боротьбу з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму в банківській системі України провадять на двох рівнях – рівні Національного банку України (тобто банківської системи загалом) та на рівні окремих банків.

У структурі Національного банку України наявний Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму, який складається з Управління методології фінансового моніторингу та Управління контролю за ефективністю фінансового моніторингу.

Відповідно до Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, а також Закону України «Про банки і банківську діяльність», до загальних вимог здійснення фінансового моніторингу в банку належать:

- виявлення та реєстрація банками фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

- ідентифікація клієнтів;

- надання банками спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу інформації у відповідності з вимогами законів України з питань протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

У межах забезпечення реалізації цих вимог банки зобов'язані вживати таких заходів:

- 1) здійснювати ідентифікацію та вивчення клієнтів у випадках, установлених законом;

- 2) забезпечувати виявлення, реєстрацію та повідомлення Держфінмоніторингу про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;

- 3) аналізувати відповідність фінансових операцій, які проводить клієнт, наявній інформації про зміст його діяльності та фінансовий стан;

- 4) вживати належних заходів для обмеження ризику зловживань, пов'язаних із послугами, що надаються з використанням новітніх технологій, зокрема забезпечують проведення операцій без безпосереднього контакту з клієнтом;

- 5) сприяти працівникам Держфінмоніторингу в проведенні аналізу фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;

- 6) забезпечувати підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за проведення фінансового моніторингу;

- 7) інші заходи, передбачені законодавством України.

Важливим елементом системи протидії легалізації незаконних доходів у банку та фінансуванню тероризму є робота з персоналом. Це комплекс заходів, що спрямований на підвищення кваліфікації працівників банку у сфері протидії легалізації злочинних доходів. Необхідним елементом системи протидії легалізації незаконних доходів та фінансуванню тероризму є взаємодія банку із зовнішніми інститутами. Оскільки банк є ключовою ланкою майже в кожній схемі відмивання грошей, він є незамінним джерелом інформації для державних органів, що займаються попередженням і боротьбою з цим видом злочинності. Досвід західних банків, аналіз та оцінка їх підходів до боротьби з легалізацією незаконних доходів та протидії фінансуванню

тероризму дав змогу виділити такі внутрішньобанківські інструменти (політики): «знай про клієнта все»; «знай своїх співробітників».

Політика «знай про клієнта все» стосується ідентифікації клієнта та передбачає оцінку відповідності операції, яку хоче провести клієнт. Політику «знай своїх співробітників» провадять під час прийняття на роботу співробітника, особливо на відповідальну посаду. Згідно з цим підходом, банк створює власну базу даних недоброчесних співробітників, осіб, які були долучені до операцій з відмивання грошей або інших фінансових махінацій.

Головною проблемою законодавства України у сфері запобігання легалізації незаконних доходів є відсутність синергетичного ефекту та взаємодії між його окремими положеннями, що призводить до фактичної правової колізії. Маємо типовий приклад формального підходу, коли всі дії були спрямовані не на побудову реально працюючої системи саме в умовах України, а на задоволення вимог міжнародних організацій та на відповідність стандартам розвинених країн.

Головною проблемою є те, що положення нормативних актів не взаємодіють між собою. Наприклад, банки зобов'язані здійснювати ідентифікацію клієнтів та провадити політику «знай свого клієнта». Це міжнародна практика, яка допомагає вже на початкових стадіях уникнути проблем з легалізацією незаконних доходів у банку. Згідно з іншими положеннями, банки зобов'язані повідомляти Уповноважений орган про всі операції, сума яких перевищує певний ліміт (на сьогодні це 150 тис. грн). Ця сума є адекватною та корелює з розмірами операцій, що підлягають фінансовому моніторингу в інших країнах. Проте кількість операцій на такі суми, особливо в системних банках, часто сягають сотні в день. Відповідно, кожен треба обробити, направити до Уповноваженого органу. Це досить значний обсяг роботи, яка на 90 % є непотрібною, оскільки більшість операцій проводиться клієнтами, що не мають жодного стосунку до відмивання грошей чи фінансування тероризму.

Виходом з цієї ситуації є забезпечення взаємодії між окремими складовими законодавства та досягнення синергетичного ефекту від його роботи. Необхідно на законодавчому рівні розробити й закріпити методику визначення рівня довіри клієнта і дій банку у сфері фінансового моніторингу залежно від цього рівня. Для цього доцільно використовувати бінарну методику експрес-оцінки на базі низки критеріїв. Сума балів за всіма критеріями, відповідно, дасть змогу визначити рівень довіри до клієнта.